

Забродська Тетяна Анатоліївна
кандидат юридичних наук
викладач Житомирського
торговельно-економічного коледжу КНТУ

**ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ
ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ – ЯК ЗАПОРУКА
УСПІШНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ.**

Постановка проблеми. Одним із актуальних і соціальновагомих завдань, які постали перед українським суспільством сьогодні, є, зокрема, пошук шляхів підвищення ефективності профілактики девіантної та делінквентної поведінки неповнолітніх [6, с. 185–187]. Враховуючи суспільно-політичні зміни останніх десятиліть, можна стверджувати, що сучасні діти та молодь опинилися у ситуації, коли отримані знання і навички не дозволяють їм повноцінно реалізуватись у суспільстві. Так, в сучасних умовах «не спрацьовують» колективістські ідеали, став непрестижним ряд професій, які поважалися раніше, та вважалися суспільно корисними. Окрім того, молоді люди бажають працювати за кордоном [5, с. 190–193].

Нестабільність політичної, економічної, соціальної, правової системи, зумовили трансформацію суспільної свідомості, переосмислення духовних цінностей, деформацію моральних підвалин суспільства. Ці складні умови сприяють формуванню в середовищі неповнолітніх негативної ідеології, специфічних поведінкових стереотипів, особливого способу життя, а різні девіантні прояви нерідко виступають формою самовираження, самоутвердження і навіть нормою буття [7, с. 165-166].

При цьому, освіта, як соціальний інститут у ХХІ столітті, виходить на одне із перших місць у формуванні нового суспільства [1, с. 41]. Ціннісні орієнтації, як соціальні, моральні, ідеологічні засади оціночних суджень суб'єкта про оточуючу дійсність, формують спрямованість особистості. Ціннісні орієнтації неповнолітнього, залежно від їх змісту,

можуть гальмувати або, навпаки, сприяти розвитку мотивації до протиправної поведінки.[6, с. 185-187].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні, вчені-кримінологи та державні органи влади пропагують ідею необхідності підвищення рівня ефективності заходів профілактики протиправної поведінки на противагу каральним заходам. Це підтверджується низкою кримінологічних досліджень щодо способів та засобів запобігання злочинності та протиправної поведінки серед неповнолітніх, авторами яких є В.В. Голіна, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, О.Г. Колб, М.В. Корнієнко, Н.В. Кулакова, А.Г. Кулик, Н.Ф. Кузнєцова, А.В. Савченко, В.І. Шакун та ін.

Вчені одноголосно зазначають, що одним із важливих суб'єктів профілактики злочинності та девіантної поведінки неповнолітніх є, зокрема, освітні заклади.

Ще А. Волошин відводив освіті та науці центральне місце у справі піднесення життя, національної та правової свідомості громадян. У свою чергу кримінологи вважають, що саме формування позитивних ціннісних орієнтацій, правової свідомості школярів та студентів є запорукою ефективної первинної профілактики правопорушень серед неповнолітніх. І великий потенціал у цьому мають навчальні заклади. Отже, реалії сьогодення свідчать про те, що актуальним питанням підготовки майбутніх фахівців в навчальних закладах на сучасному етапі становлення та модернізації вищої освіти є необхідність у підвищенні ефективності заходів запобігання девіантної поведінки серед неповнолітніх, які реалізуються навчальними закладами.

Отже, **метою** статті є висвітлення заходів запобігання девіантної поведінки неповнолітніх, які можуть бути ефективними у роботі навчальних закладів в умовах модернізації вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Девіантна поведінка завжди пов'язана з якою-небудь невідповідністю людських вчинків, дій, видів

діяльності поширеним у суспільстві чи групах нормам, правилам поведінки, ідеям, стереотипам, очікуванням, установкам, цінностям. Для характеристики дій конкретної особи, що відхиляються від встановлених у певному суспільстві й в певний час законів, що загрожують соціальному порядку і є кримінально караними в найтяжчих своїх проявах, використовується поняття «делінквентність» (від лат. delinquens – провина, проступок). Особу, яка виявляє протизаконну поведінку називають делінквентна особистість (делінквент), а самі її діяння – деліктами (правопорушення, проступок, злочин) [3, с. 109-122].

Залежно від ієрархії причин і умов правопорушень чи злочинів розрізняють три основних рівні їх запобігання: загальносоціальний, спеціально-кримінологічний та індивідуальний.

Сутність загальносоціального запобігання злочинності полягає у реалізації правопросвітницьких заходів з метою стимулювати законслухняну поведінку, у постійному удосконаленні нормативного регулювання усіх сфер суспільних відносин, підвищенні економічного добробуту населення тощо.

Спеціальні заходи призначені виключно для профілактики кожного різновиду правопорушень і направлені безпосередньо на чинники, що впливають на їх скорочення.

Індивідуальні заходи призначені для дії на осіб, схильних до порушення правопорядку (посилення охорони громадського порядку, поліпшення виховної роботи, підвищення рівня соціального контролю за поведінкою осіб, які раніше вчинили правопорушення, і особливо злочини), а також на групи осіб (школярі, студенти).

Серед заходів запобігання, які, на сьогодні, реалізуються в навчальних закладах України або за участю персоналу навчальних закладів, можна виділити:

- правову освіту, розповсюдження інформації щодо правових можливостей подолання проблем (лекції, кіно-, відео лекторії, освітні програми тощо);
- надання консультативної допомоги у вирішенні проблем (консультування юриста, психолога, лікаря, педагога тощо);
- надання кризової соціально-психологічної допомоги (кризові стаціонари, служби тощо);
- соціально-педагогічну допомогу сім'ям з обмеженими педагогічними ресурсами, сім'ям з проблемними дітьми (сімейне консультування і психотерапія, соціальний захист і представництво інтересів сімей);
- соціальний захист і реабілітацію дітей з девіантних сімей (консультування, кризове втручання тощо);
- створення умов для змістовного проведення дозвілля (творчі гуртки та студії, спортивні секції, дозвільні заходи, конкурси, вуличні ігрові майданчики);
- соціальна підтримка проявів позитивної соціальної активності;
- профілактика наркоманії та алкоголізму [4].

Вважаємо, що особливо перспективними напрямками у роботі із неповнолітніми є саме створення умов для змістовного проведення дозвілля та підтримка проявів позитивної соціальної активності.

Слід зазначити, що є багато шляхів підтримки проявів позитивної соціальної активності. Це і участь школярів або студентів у діяльності громадських організацій, у благочинних заходах, допомога у волонтерській роботі тощо. Попри це, важливими завданнями навчальних закладів, як суб'єктів запобігання злочинності та девіантної поведінки неповнолітніх, є: формування етичних принципів, якими вони мають керуватися під час навчання, та розвиток навиків толерантності – стриманого спілкування, адекватного реагування на несприятливі ситуації та розуміння необхідності враховувати інтереси оточуючих.

На сьогодні проблематика порушень етики студентами та педагогами, модернізації та удосконалення етичних правил у вітчизняній освіті і науці є дуже актуальною і потребує окремого дослідження. Попри це, розуміння принципів етичної поведінки під час навчання та академічної доброчесності школярами та студентами є одним із способів запобігання протиправної поведінки неповнолітніх, скільки такі явища як списування, створення умов для отримання неправомірної вигоди для посадових осіб є передумовами протиправної поведінки.

У 2016 році в Україні стартував проект сприяння академічній доброчесності. Цей проект покликаний показати важливість та практичну цінність академічної доброчесності через широку просвітницьку кампанію, з залученням студентів, співробітників і адміністрації ВНЗ та у співпраці з Міністерством освіти і науки. Академічна доброчесність означає, що в процесі навчання чи досліджень, студенти, викладачі та науковці керуються, передусім, принципами чесності, чесною праці та навчання. Академічна доброчесність стосується не лише якості освіти - вона напряму впливає на те, яких громадян виховує система освіти в країні, які цінності закладаються під час навчання, та яким є «секрет успіху» в суспільстві. Чи це важка і наполеглива праця, яка допомагає досягати успіхів як окремому індивіду, так і країні в цілому – чи це обман, шахрайство та сумнівна спритність, які потім стають нормами суспільних відносин і тягнуть країну на дно [8].

Як слушно зазначає Микола Назаров, керівник Центру досліджень регіональної безпеки Сумського державного університету, існує прямий зв'язок між рівнем академічної доброчесності та безпековим станом в державі. Високий рівень доброчесності знижує рівень корупції, що сприяє стабільній соціально-економічній ситуації в державі, укріплюючи у громадян відчуття безпеки. І навпаки - низький рівень академічної доброчесності негативно впливає на рівень довіри у суспільстві, виводячи

на перший план кланові, сімейні та інші види непублічних взаємовідносин [2].

Вчені та психологи зазначають, що батьки сучасності все менше беруть участь у вихованні своїх дітей, покладаючи цю функцію на навчальні заклади. У свою чергу діти та студентська молодь переживають кризу свідомості. Їм доводиться вирішувати, що цінніше – збагачення будь-якими засобами чи набуття високої кваліфікації, заперечення колишніх моральних норм чи гнучкість, пристосування до нової дійсності [5, с. 190–193].

У такій ситуації стає зрозумілим чому неповнолітні сучасності проявляють підвищену здатність до протиправної поведінки. Попри це, навчальні заклади мають значний потенціал для формування позитивних цінностей серед неповнолітніх. Значну роль у цьому процесі відіграє особистий приклад викладача або вчителя. Вчитель, який розуміє та сприймає сучасні тенденції розвитку суспільства, виходить із концепції людини як найвищої цінності, як мети всього суспільного процесу, а не його засобу[1] є гідним прикладом для молодих людей, які в подальшому зможуть жити, працювати і творити виходячи із закладених у їх свідомість педагогом цінностей.

Висновки. Узагальнюючи вищевикладене, слід сказати, що в Україні діє трирівнева система запобігання протиправної поведінки, злочинності, зокрема і серед неповнолітніх - загальносоціальний, спеціально-кримінологічний та індивідуальний рівні.

Навчальні заклади є важливими суб'єктами профілактики злочинності та девіантної поведінки неповнолітніх. Як суб'єкти запобігання злочинності навчальні заклади реалізують значну кількість заходів (правова освіта, профілактика наркоманії та алкоголізму, підтримка проявів позитивної соціальної активності неповнолітніх тощо).

Поряд із цим, в умовах модернізації вищої освіти та законодавства про освіту, вважаємо за необхідне звернути увагу на такі інструменти

запобігання девіантної поведінки неповнолітніх як формування етичних принципів у навчанні школярів і студентів та формування позитивних цінностей серед неповнолітніх, особисту відповідальність за свої вчинки за допомогою поширення ідей академічної доброчесності.

Культивування в суспільстві, зокрема серед школярів та студентів, принципів чесної праці та навчання сприятиме підвищенню рівня правової свідомості громадян, що є чи не основним завданням загально соціального запобігання різних видів злочинів.

Діяльність із формування позитивних ціннісних орієнтацій має базуватись також на особистому прикладі викладача, враховувати соціально-економічні умови, наукові досягнення тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех В.П., Бех Ю.В. Толерантність як принцип і норма сучасної європейської правової освітньої системи. // Дев'яті юридичні читання. Політико-правова реформа в Україні: історія, сучасність, перспективи: матеріали міжнародної наукової конференції (Київ, 24–25 травня 2013 р.) / ред. кол. : В. П. Андрущенко, Ю. С. Шемшученко, Б. І. Андрусишин [та ін.]. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – С. 41.
2. Диравська Я. Академічна доброчесність в Україні: ілюзія чи перспектива? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rcrs.sumdu.edu.ua/all-news/123-2016-09-15-21-18-17.html>
3. Кікалішвілі М.В. Девіантна поведінка: поняття та ознаки. // Вісник Академії адвокатури України. – 2011.- №3(22). – С.109-122.
4. Краснова Н. П. Методика роботи соціального педагога / Н. П. Краснова, Л. П. Харченко – Луганськ, 2002. – 111 с.
5. Кривонос О.С. основні тенденції розвитку ціннісних орієнтацій української молоді. / О.С. Кривонос // Дев'яті юридичні читання. Політико-правова реформа в Україні: історія, сучасність, перспективи: матеріали міжнародної наукової конференції (Київ, 24–25 травня 2013 р.) / ред. кол. : В. П. Андрущенко, Ю. С. Шемшученко, Б. І. Андрусишин [та ін.]. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – С. 190–193.
6. Можайкіна О.С. Актуальні питання впливу засобів масової інформації на злочинність неповнолітніх осіб. / О.С. Можайкіна // Восьмі юридичні читання. Правові проблеми взаємодії влади і громадянського суспільства: матеріали міжнародної наукової конференції (Київ, 10–11 жовтня 2012 р.) / ред. кол. : В. П. Андрущенко, Ю. С. Шемшученко, Б. І. Андрусишин [та ін.]. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – С. 185–187.
7. Полішук Ю.Й. ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ГРОМАДСЬКИХ МОЛОДІЖНИХ ОБ'ЄДНАНЬ У ПРОФІЛАКТИЦІ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ // Науковий вісник Ужгородського національного університету (серія педагогіка, соціальна робота). – № 20. – С. 165-166[Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/6022/1/ВИКОРИСТАННЯ%20П>

[ПOTЕНЦІАЛУ%20ГРОМАДСЬКИХ%20МОЛОДІЖНИХ%20ОБ'ЄДНАНЬ%20У%20ПРОФІЛАКТИЦІ.pd](#)

8. Проект сприяння академічній доброчесності в Україні (SAIUP) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.americancouncils.org.ua>